

Koncil poziva na obnovljeno, osviješteno i inteligentno kršćanstvo

Uz 50. obljetnicu svečanoga otvorenja Drugoga vatikanskog koncila s mr. sc. Tomislavom Kovačem razgovarao Serđo Čavar

Uvod

Svaka nas obljetnica poziva na zahvalno sjećanje. Bilo da je riječ o sjećanju na neku osobu, odnos, događaj, čin ili tomu slično. U sjećanju u svijest dozivamo vrednotu, ili više vrednota, koje nas potiču ne samo na obilježavanje nego i na djelovanje. Možemo zapravo reći da svako obilježavanje bez unutarnje odluke za nekom vrijednošću gubi svoj smisao. Obilježavanje iznova traži opredjeljenje. Slično je to kada govorimo o Drugom vatikanskom koncilu (1962-1965) koji je za Crkvu dvadesetoga stoljeća bio najznačajniji događaj. U trenucima prisjećanja na svoj život i trenutke koji su ga obilježili Yves Congar, jedan od najznačajnijih koncilskih otaca, rekao je:

»Trebalo u budućnost imati povjerenja. Koncil je nastao iz povjerenja prema ljudima, a osobito iz povjerenja prema Ivanu XXIII... Smatram da je Koncil obavio veoma značajan posao. Ali istina je i to da je u mnogim problemima ostao na pola puta. On je započeo djelo koje nije dovršeno... Bilo bi apsurdno misliti da stvari trebaju ostati u stanju u kojem su se našle 8. prosinca 1965., kada je završio Koncil.«¹

Možemo zajednički razmišljati s Congarom i s povjerenjem u budućnost i ljude otkrivati gdje nas i kako Koncil obvezuje i poziva. Njegova je baština u bogatstvu misli i spisa gotovo nesaglediva. Ne postoji teološko područje koje Koncil nije dotaknuo, a nije se libio ni dotad osjetljivih tema kao što su: vrijednosti modernog svijeta, sloboda savjesti ili međusobne neovisnosti crkvene i političke zajednice. Crkva je, kao živi organizam, morala reagirati na različite unutarnje i izvanjske poticaje koji su od nje tražili da najprije sama sebi odgovori na pitanje koja je njezina uloga u svijetu koji, obilježen pluralnošću i relativizmom, često ne prihvaća unaprijed određen, nepromjenjiv i ujednačen stav. Do tada je naime postojala raširena svijest i uvriježeno mišljenje da ljudska življena

¹ Jean PUYO, Yves CONGAR, *Život za istinu*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1979, 125.

povijest, čovjekova iskustva i stremljenja zapravo nemaju posebnog značenja za istine spasenja ili ih dotiču tek usput.²

Zapravo, Koncil uspijeva predstaviti drukčiji pristup Crkve prema svijetu. Crkva počinje svoju vlastitu prošlost i tradiciju promatrati u svjetlu aktualne sadašnjosti i tako je otvarati budućnosti, a time ujedno zahtijeva da se sadržaj kršćanske poruke u ovom vremenu na nov način protumači i izreče.³ Novim jezikom pokušava izreći dugu i bogatu tradiciju svoga koraćanja kroz povijest.

Jasno da ovakav pothvat nije mogao proći i bez turbulencija. Koncilski tekstovi plod su često mukotrpnog kompromisa. Ivan XXIII. skovao je pojam *aggiornamento*, kojim se želi izraziti živu svijest Crkve kojom ona hrabro stupa u dijalog sa svijetom i njegovim izazovima, što nije moglo proći bez nekih napeatih kompromisa. To se osobito osjetilo u drugoj fazi nakon Koncila koju Walter Kasper naziva fazom otrježnjenja.⁴ Ona je uslijedila nakon faze oduševljenja koja je obilježila godine neposredno nakon Koncila. Tada je, pored odcjepljenja male skupine tradicionalista došlo do polarizacije između konzervativnih i progresivnih unutar Crkve, te do neobičnih pojava protesta. Po Kasperovu je mišljenju 90-ih godina prošloga stoljeća nastupila faza realizma kršćanske nade u kojoj zapažamo da poticaji Koncila još ni izdaleka nisu iscrpljeni, a da se u puno toga recepcija Koncila nalazi još uvijek na počecima.

Kako stoji kršćanska nada s obzirom na pedesetogodišnju udaljenost od Koncila? Što možemo učiniti protiv trenutka beznađa koji nas zahvati kada shvatimo da za razumijevanje i življenje Koncila treba trajan napor *metanoje*, koji nam ne pada uvijek lako? O ovim i nekim drugim pitanjima vezanim uz Crkvu i teologiju odlučili smo porazgovarati s mr. sc. Tomislavom Kovačem, asistentom na Katedri fundamentalne teologije Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.⁵

Tijekom 2012. godine Katolička crkva obilježava 50. obljetnicu otvaranja Drugoga vatikanskog koncila, najznačajnijeg crkvenog događaja 20. stoljeća. Tadašnji papa Ivan XXIII. na samom otvaranju Koncila zapazio je da čovječanstvo stupa u nov poredak kojemu ne smijemo pristupati sa strahom, već u njemu trebamo prepoznati Božji naum koji služi i dobru Crkve. Stoga je ovaj Koncil htio biti navještaj svakome čovjeku, a u svojim tvrdnjama ne ostati zatvoren u nejasne teološke argumentacije, nego susresti se s izazovima čovjeka, društva i

² Usp. Franz-Xaver KAUFMANN, Globalisierung und Christentum, u: Peter HÜNERMANN (ur.), Das II. Vatikanum – christlicher Glaube im Horizont globaler Modernisierung, Paderborn, Schöningh, 1998, 29, citirano prema: Nedjeljko Ante ANČIĆ, Kako danas čitati i razumijevati Drugi vatikanski sabor, *Bogoslovska smotra*, 75 (2005) 3, 674.

³ Usp. Nedjeljko Ante ANČIĆ, Kako danas čitati i razumijevati Drugi vatikanski sabor, *Bogoslovska smotra*, 75 (2005) 3, 675.

⁴ Usp. Walter KASPER, Trajno značenje Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu, *Crkva u svijetu*, 31 (1996) 1, 8-10.

⁵ Dio je razgovora objavljen pod naslovom: Drugi vatikanski koncil Katoličkoj je Crkvi podario novi duh, (15.05.2012), <http://www.fra3.net/Intervju/»Drugii-vatikanski-koncil-Katolickoj-je-crkvi-podar.aspx> (15.11.2012).

Crkve. Na svojim predavanjima, mr. sc. Kovaču, govorite da bi Katolička crkva danas bila nezamisliva bez Drugoga vatikanskog koncila. Što konkretno time mislite? Što nam je Koncil nova donio?

Drugi vatikanski koncil temeljni je zaokret u povijesti Katoličke crkve, posebno u njezinu odnosu prema svijetu, suvremenom čovjeku i društvu, ali i u shvaćanju same sebe, svog unutrašnjeg uređenja i poslanja. Prije svega, Drugim vatikanskim koncilom Katolička je crkva prekinula s dugom tradicijom doktrinarnе isključivosti i nesnošljivosti, kojima je sustavno osuđivala sve one koji su joj se suprotstavljali ili joj nisu pripadali. Suprotno tome, na Koncilu je Crkva pokazala hrabrost suočavanja s vlastitim poteškoćama, kako na razini crkvenih struktura, tako i na razini govora vjere i pastoralne prakse.

Katolička crkva se otvorila svijetu, pokušala ga je razumjeti i stupiti u pozitivan dijalog s njim. Također je prihvatila mnoge objektivne vrijednosti modernog svijeta, kao što su čovjekova sloboda savjesti i vjeroispovijesti, sloboda izražavanja i javnog djelovanja, međusobna neovisnost crkvene i političke zajednice... To su vrijednosti bez kojih je nezamislivo moderno sekularno društvo, a sjetimo se kako ih je Crkva još netom prije Koncila oštro osuđivala. Crkva se također založila za mir u svijetu, za sveopći napredak, za suradnju među religijama i narodima, za dijalog s ateistima itd. Koncilska misao vodilja *aggiornamento* jasno kazuje koliko se Katolička crkva željela »ažurirati« i otvoriti izazovima suvremenosti.

Premda je bio prije svega pastoralne naravi, Drugi vatikanski koncil ostavio je i važne teološke impulse. Katolička je crkva dokazala da zna sebe kritički preispitati, kreativno je koristila različite teologije, posvjedočila je svoju univerzalnost. Zanimljivo je da nikada prije u povijesti nije bilo toliko biskupa, njih oko 2400 sa svih kontinenata, okupljenih na nekom koncilu, ni toliko teoloških stručnjaka koji su usko s njima surađivali, pa i nekršćanskih promatrača. Katolička je crkva pokazala iskrenu želju povratka svojim evanđeoskim izvorima: u središte svog navještaja ponovno je stavila osobu Isusa Krista, a ne samu sebe; istaknula je važnost čitanja i proučavanja Svetoga pisma kao izvora Božje riječi, a ne samo Tradiciju; otajstvu objave pristupila je na dinamičan način, kroz prizmu Božjeg samoopćenja koje sve ljude poziva na zajedništvo i pretpostavlja čovjekov slobodan pristanak, a ne kao na »skup istina« uz koji treba slijepo prianjati. Sebe je definirala kao Božji narod i »univerzalan sakrament spasenja«, tj. kao sveopći znak i sredstvo najprisnijeg zajedništva s Bogom i među ljudima.

Na Koncilu se Katolička crkva također uvelike demokratizirala, naglasila je episkopalno zajedništvo, jednako krsno dostojanstvo svećenika i vjernika laika koji se upotpunjuju svojim različitim pozivima i poslanjima. Reformirala je liturgiju, osobito uvodeći narodni jezik. Obnovila je svoju misijsku teologiju i postavila nove temelje ekumenskom i međureligijskom dijalogu. Koncil je također omogućio razvoj teološkog pluralizma u službi jedinstva vjere. Sve su to

važni pomaci koji nalažu novo promišljanje otajstva Crkve i njezine uloge u suvremenom svijetu.

Drugi vatikanski koncil Katoličkoj je crkvi, dakle, podario nov duh, osvježio ju je i otvorio budućnosti. Neki kažu da se to prekasno dogodilo i da je Koncil tek dotaknuo prašinu iz nagomilanih problema, a postoji i manji broj onih koji još uvijek smatraju da je Katolička crkva na Koncilu otišla predaleko, da se odveć »posvjetovnjačila« i da su crkvene klupe zbog toga još praznije. Držim da je danas nezamislivo biti katolik bez Drugoga vatikanskog koncila iz jednostavnog razloga što se njime Katolička crkva priključila modernitetu i humanističkoj viziji čovjeka.

Unatoč nekim njegovim manjkavostima, Koncil poziva na obnovljeno, osviješteno i inteligentno kršćanstvo. Bez tog zaokreta, Katolička crkva danas bi vjerojatno sličila na reakcionarnu zajednicu, zarobljenu u sebe, bez utjecaja na stvarnost. Tada bi dala pravo svim svojim kritičarima, od prosvjetiteljstva naovamo, a rascjep između Crkve i svijeta, ali i među samim vjernicima, bio bi sigurno još veći. Nažalost, većina naših suvremenika ima i dalje pretkoncilsku predodžbu Crkve...

Međutim, Drugi je vatikanski koncil zahtjevan: od kršćana, prvenstveno katolika, traži zreli i odgovornu vjeru, koja će proizlaziti iz njihove slobode i osobnog uvjerenja te koja će biti angažirana u konkretnom životu. Sve teološko, pastoralno i katehetsko djelovanje trebalo bi voditi upravo k tome. Koncil je dao opće smjernice, koje još treba usaditi u mentalitet i praksu Crkve. Veliki ekleziolog Yves Congar na samoj je završnici Koncila rekao: »Ono što je učinjeno fantastično je, ali sve tek treba ostvarivati!« Na nama je, današnjim katolicima, da tomu doprinesemo.

Zajedništvo i dijalog

Među sržne pojmove Koncila zasigurno pripadaju pojmovi zajedništva i dijaloga, koji se kao crvena nit provlače kroz velik dio dokumenata. Jedan se osobito odnosi na razumijevanje liturgije, a drugi na kršćaninov odnos prema drugima. Što ovi pojmovi žele istaknuti?

Pojmovi *zajedništvo* i *dijalog* izražavaju na neki način »srce i dušu« Drugoga vatikanskog koncila. Oni najbolje pokazuju koliko je Katoličkoj crkvi stalo do jedinstva vjernika, ali i cjelokupnoga čovječanstva. Međutim, pojam *zajedništva* treba promatrati na najširi način: ono pretpostavlja unutarcrkveno zajedništvo ili hijerarhijsko zajedništvo, zajedništvo s drugim kršćanskim konfesijama ili ekumensko zajedništvo, zajedništvo s ostalim religijskim tradicijama ili međureligijsko zajedništvo, zajedništvo sa svim ljudima dobre volje ili univerzalno zajedništvo. Time Crkva pokazuje da nikoga ne isključuje i da svi ljudi na različite načine pripadaju Božjem narodu – na što aludira *Lumen*

gentium – dogmatska konstitucija o Crkvi,⁶ osobito u br. 15-16. Crkveno zajedništvo pak proizlazi iz liturgijskog zajedništva, na kojem se Crkva kao zajednica vjernika okuplja oko Krista koji joj se daruje za euharistijskim stolom i drugim sakramentalnim činima, ostvarujući svojom milošću uvijek iznova obnovljeno zajedništvo Boga i čovjeka. Zato *Sacrosanctum concilium* – koncilski konstitucija o svetoj liturgiji,⁷ u br. 10, s pravom ističe da je liturgija izvor i snaga cjelokupnog života Crkve.

Slično je i s riječju *dijalog*. Na Koncilu, Katolička crkva izjavljuje da želi ući u konstruktivan dijalog sa suvremenim svijetom i svim ljudima dobre volje, ona više ne prilazi svisoka, monopolizirajući istinu, nego kao služiteljica Krista koja sve ljude promatra bratskom ljubavlju i kao ravnopravne partnere.

Međutim, pojmovi *zajedništvo* i *dijalog* ne smiju se svesti na dvije puke čarobne riječi. Baš naprotiv, oni u svojoj biti izražavaju duboku antropološku i teološku stvarnost. Zajedništvo između ljudi nosi ontološku dimenziju, ono je pozvano odražavati unutarbožansko zajedništvo Boga Oca i Sina i Duha Svetoga na čiju smo sliku stvoreni. A dijalog se, kako lijepo primjećuje papa Pavao VI. u enciklici *Ecclesiam suam* (1964.), treba razumjeti kao udioništvo i nastavak onog »dijaloga spasenja« kojeg je Bog prvi započeo s čovječanstvom objavljujući se u povijesti. Iz toga proizlazi da zajedništvo i dijalog na čudesan način dodiruju ljudsku i božansku narav. Zato je Crkva upravo njima pozvana ispuniti svoje evangelizacijsko i sakramentalno poslanje.

Subverzivnost kršćanstva

Koncil u središte kršćanskoga življenja stavlja osobu Isusa Krista, ne neki nauk ili crkvenu instituciju. Vi često, govoreći o evanđelju, ističete izvor, temelj i srž naše vjere: pashalni događaj, utjelovljenje, Govor na gori i Lk 4...

Većina vjernika navezana je na vanjske pojave kršćanstva: na tradiciju, službeni nauk, instituciju, običaje, a time često zaboravljaju da je bit kršćanstva osoba, Isus Krist, Sin Božji, koji je postao čovjekom da čovjeka »spasi«, tj. da mu otkrije puninu života. Evanđelja uglavnom čitamo *après-coup*, svjetlom uskrslog događaja ili očima vjere, ali time često zanemarujemo kronologiju događanja koja počinje još većim čudom: utjelovljenjem Boga u povijesnoj osobi! Pravi »skandal« kršćanske vjere nalazi se upravo u otajstvu utjelovljenja: vječni, neizrecivi, apsolutni Bog postao je čovjekom, »umiješao se« u ljudsku povijest, preuzeo je na sebe teret naše egzistencije! Upravo utjelovljenje kršćanstvo čini posebnim u svijetu religija i izuzetno stvarnim: Bog progovara u »tijelu«, u

⁶ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 7. popr. i dop. izd., 2008, 77-207.

⁷ Usp. isto, 3-60.

konkretnom čovjekovu životu. Sam ljudski život i povijest postaju tako teološko mjesto u kojem se događa otajstvo spasenja.

Dakle, ako je pashalni događaj, posebno Gospodinovo uskrsnuće, neupitan izvor kršćanske vjere, temelj koji ova vjera pretpostavlja jest Božje utjelovljenje u Kristu Isusu. Ta dva događaja ne razdvajamo, ali ih razlikujemo. Model kršćanskog života nije uskrsli Krist, kojeg ne vidimo, nego utjelovljeni Krist, čije riječi i djela možemo nazrijeti u izvještajima evanđelja. Uskrsli nam jamči za Utjelovljenoga, Utjelovljeni nas vodi k Uskrsnome. Ali ako nas Utjelovljeni ne oduševljava i nismo ga spremni slijediti u njegovu čovječstvu, nećemo ga moći slijediti ni u njegovu boštvu. Sva napetost kršćanske vjere zbiva se upravo između otajstva Utjelovljenja i Uskrsa, među kojima je smješten naš vlastiti život preobražen vazmenim otajstvom. Čini mi se da je ova distinkcija između utjelovljenja i uskrsnuća važna jer nas vraća na bitno: kršćanska vjera nije apstraktna, simbolična, tajanstvena, ona je vrlo konkretna, stvarna i razumna.

Ona nas također vraća na središnji sadržaj Kristove radosne vijesti, tj. evanđelja, na jednostavnu poruku: »Ispunilo se vrijeme, približilo se kraljevstvo Božje! Obratite se i vjerujte evanđelju!« (Mk 1, 15). Ako evanđelja čitamo kronološki, onda uvidamo da radosna vijest nije križ, ni uskrsnuće, ni Crkva, ni neka dogma, nego navještaj kraljevstva Božjega i vjera u evanđelje. Kraljevstvo Božje jest vladavinu Božje ljubavi, a evanđelje je sam Isus Krist. Isus Krist je radosna vijest, on je živo evanđelje koje utjelovljuje kraljevstvo Božje ljubavi već ovdje na zemlji! »Kraljevstvo Božje« današnjim rječnikom mogli bismo nazvati i Božjim »poretkom« koji uspostavlja nove odnose između Boga i čovjeka i ljudi među sobom, odnose zasnovane na ljubavi koja pretpostavlja uzajamnost, solidarnost, požrtvornost, zajedništvo, pravednost.

»Program« takvog poretka nalazimo u poruci evanđelja koju nam je Isus prenio za vrijeme svog »ljudskog« života, a srž tog programa najbolje je opisana u Govoru na Gori (usp. Mt 5-7) i u tzv. Isusovu »Manifestu« u Lukinu evanđelju (usp. Lk 4). Govor na Gori donosi duh kraljevstva Božjega koji od Isusovih učenika traži jedan posve nov način razmišljanja i življenja. Zapravo, cjelokupno evanđelje, posebno Govor na Gori i njegova blaženstva, poziva nas na obrnutu logiku, logiku satkanu od paradoksa koji prkose uobičajenom shvaćanju života, željom za moći i autoritetom. U srcu evanđeoske poruke, dakle, ne nalazimo konvencionalne ljude i vjernike, one zdrave i uspješne, zadovoljne sobom.

Naprotiv, evanđelje podiže malene, isključene, bolesne, obespravljene, ispaćene, napuštene, sve one za koje nitko ne mari, a takvih je danas najviše na svijetu. Isus je najkritičniji prema institucionalnoj religiji, lažnoj pobožnosti, svećeničkoj umišljenosti i tvrdokornosti. Zato često uzima pogane za primjer Židovima, da razbije ustaljene koncepte. Isus prije svega traži da preispitamo svoj odnos prema »bližnjima«, tj. prema svim onima koji nas okružuju, pa i strancima i neprijateljima, kojima je također dostupno Božje milosrđe. O našem odnosu prema drugima ovisit će naše eshatološko spasenje (usp. Mt 25,

34-46). Zlatno pravilo evanđelja jasno nalaže da prvi učinimo drugima ono što bismo željeli da drugi nama učine. Revolucija evanđelja jest upravo u tome: drugoga staviti na prvo mjesto, ljubiti ga kao sebe samoga.

Isusov »Manifest« u Lukinu evanđelju, u kojem ponavlja riječi proroka Izaije, također nam pokazuje kako je evanđelje angažirana poruka, poruka oslobođenja koja je kadra mijenjati čovjekovu svijest, društvene strukture i uspostaviti novu pravednost. Sve to čini od kršćanstva izrazito subverzivnu religiju, koja od početka pliva »protiv struje«. Subverzivnu dimenziju kršćanstva na svoj način ističe i Benedikt XVI. kada poziva kršćane da postanu »kontra-kultura« koja će se znati suprotstaviti porivima današnjeg neoliberalnog materijalizma i relativizma.

Vidimo, dakle, kako evanđelje može biti živa i kreativna poruka, ukoliko znamo rekonstruirati njegove unutrašnje odnose. Nažalost, Crkva je s vremenom počela apsolutizirati samu sebe, osobu Isusa Krista zatvorila je u nerazumljive metafizičke kategorije, svježinu evanđelja pretvorila je u suhi izvanjski moral, a pravi smisao kršćanskog života svela je na pobožne običaje. Treba također priznati da velik broj kršćana ima pomalo materijalistički odnos prema vjeri: zadovoljavaju se time što svoje spasenje naslanjaju isključivo na Kristovu zaslugu, a pritom sebe lišavaju odgovornosti za vlastiti život. Zato je značajno, premda malo paradoksalno, što je nakon dugih stoljeća Katolička crkva na Drugom vatikanskom koncilu odlučila ponovno postaviti osobu Isusa Krista u središte svog poslanja i cijelu Crkvu obnoviti u duhu evanđelja.

Ono što mene kao teologa i vjernika zanima jest kako doprijeti do biti kršćanske vjere, pa onda iz te biti iščitavati povijesni razvoj kršćanskog nauka i tradicije te protumačiti smisao svega toga za današnjeg čovjeka. Posebno smatram da bismo se trebali ozbiljnije nadahnjivati značenjem Božjeg utjelovljenja u Kristu Isusu jer nam taj izvanredan događaj, koji izlazi iz uobičajenog reda razuma, objavljuje pravu narav našeg vlastitog čovještva. To lijepo ističe i Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*,⁸ u br. 22, kada kaže:

»Otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene Riječi. (...) Krist, novi Adam, objavljujući otajstvo Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva čovjeka njemu samome i objavljuje mu uzvišenost njegova poziva.«

Utjelovljenje nam pokazuje da kršćanska poruka nije mit, nego da zahvaća cijelu našu egzistenciju i najsvjetliju i najmračniju. Nije bez razloga evanđelist Ivan utjelovljenje *Logosa* izrazio grčkom riječju *sarx*, koja doslovno znači »meso«, tj. slabo, raspadljivo, smrtno ljudsko tijelo. U takvom nam je tijelu Bog odlučio progovoriti na »tvaran« i stvaran način. Ova »ludost« Božja, kako veli sveti Pavao, poremećuje našu ljudsku mudrost i poziva nas da u svakom ljudskom licu prepoznamo odraz Božje prisutnosti. Stvarnost utjelovljenja može na

⁸ Usp. *isto*, 651-816.

puno načina dotaknuti i našu postmodernu kulturu, kao i religiozne osjećaje i dileme suvremenog čovjeka. No, poznajemo li dovoljno središnji sadržaj svoje vjere, kako bismo bili sposobni razgovarati sa suvremenom kulturom?

Islam je ogledalo nas samih

Koncil čini snažan zaokret u odnosu prema drugim religijama, osobito islamu, kojemu ste posvetili zanimanje pišući svoju doktorsku dizertaciju. Islam je izazov i kršćanskom promišljanju...

Na Drugom vatikanskom koncilu Katolička je crkva prvi put u svojoj povijesti službeno progovorila i o islamu, i to na pozitivan način. To je učinila na dva mjesta: u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium*, u broju 16, i posebice u deklaraciji o odnosima Crkve prema nekršćanskim religijama *Nostra aetate*, u broju 3. U obje izjave Crkva je prvenstveno željela naglasiti što je zajedničko kršćanima i muslimanima: vjera u jednoga Boga, Stvoritelja i Suca, Abrahamova vjera kao primjer, štovanje Isusa i njegove majke Marije, premda na različit način. Istaknula je i zajedničke moralne i druge vrijednosti te kršćane i muslimane pozvala da zaborave tešku prošlost i da surađuju za budućnost. Cilj Koncila nije bio ući u dublje teološke rasprave s islamom, nego otvoriti novu stranicu u kršćansko-muslimanskoj povijesti. To je omogućilo da se nakon Koncila kršćansko-muslimanski dijalog uvelike razvio, kako na službenim razinama crkvenog učiteljstva, tako i na pastoralnim, teološkim ili osobnim razinama.

U današnjem vremenu globalizacije i pluralizma neupitno je da su druge religije izazov za Crkvu i kršćane. Islam čini poseban izazov zbog nekoliko razloga: on je jedina velika religija koja je nastala nakon kršćanstva i »punine objave« ostvarene u Isusu Kristu; štoviše, islam sebe razumije kao nastavak i dovršenje judeo-kršćanske objave, dok istodobno niječe temeljne istine kršćanske vjere: Božje Trojstvo, Isusovo bogosinovstvo i njegovu otkupiteljsku žrtvu. Kuran također dekontekstualizira mnoge biblijske tekstove i likove kako bi ih iskoristio u službi vlastitog navještaja. Zbog ovih doktrinarnih razloga, kao i zbog arapskih osvajanja, kršćanski je srednji vijek na islam gledao kao na lažnu objavu, predznak Antikrista i glavnog neprijatelja...

Danas smo pozvani objektivnije promatrati ono što čini bit svake religije, vodeći računa o kontekstu u kojem je dotična religija nastala. Tako i kuranski govor o Bogu i Kristu treba razumjeti unutar same logike Kurana, koja je pak u mnogočemu određena arapskim, politeističkim i društveno-političkim uvjetima u kojima je živio prorok Muhamed. Premda većina muslimana zazire od toga, nemoguće je Kuran i njegovu poruku odvojiti od njegova šireg »Sitz im Leben«-a.

S druge strane, islam na neki način uzdrma naše uobičajene teološke kategorije i shvaćanje povijesti spasenja. Na primjer, za francuskog fundamentalnog teologa Claudea Geffréa, povijesna pojava islama proročki je izazov židovstvu u njegovu neodređenom mesijanskom iščekivanju, a kršćanstvu u njegovu često preapstraktnom govoru o trojstvenom Bogu i Kristovu bogočovještvu. Isto tako, islam nas neizravno poziva da iznova promislimo kršćanski govor o objavi, uzimajući u obzir trajno Božje djelovanje u ljudskoj povijesti.

Ako dosljedno slijedimo otačku teologiju »sjemenki Božjih riječi« (*semina Verbi* ili *Logos spermaticos*), koja prepoznaje prisutnost božanskog Logosa u svim kulturama, filozofijama i religijama, a tu teologiju je reaktualizirao Drugi vatikanski koncil, onda možemo i u islamu otkriti ono što Koncil naziva »klicama Riječi«, »elementima istine i milosti«, »dobrim i dragocjenim stvarima«, »zrakom one Istine što prosvjetljuje sve ljude«... U tom smislu, kako primjećuje Geffré, kršćanin može i u Kuranu, barem u onome što sadržava »istinitoga i svetoga«, tj. transcendentnoga, čime hrani vjeru stotina milijuna ljudi danas kao i u prošlosti, prepoznati svojevrsan »Božji govor«, »jednu« Božju riječ koja je formalno »drukčija« od one objavljene u Kristu Isusu, ali koja ga propitkuje i vraća novom razumijevanju vlastite objave. Ova spoznaja nipošto ne znači relativiziranje konačnosti Božje objave u Kristu Isusu, već nalaže da se na širi i manje isključiv način prepoznaje čudesno Božje djelovanje u ljudskoj povijesti, djelovanje koje kršćanin nikad ne razdvaja od Božjeg Logosa utjelovljenog u punini u Isusu iz Nazareta i koji ostaje temeljna norma njegove egzistencije.

Zanimljivo je uočiti kako se nakon Koncila i retorika crkvenog učiteljstva prema islamu uvelike promijenila. Na primjer, Ivan Pavao II. u svom glasovitom govoru mladim muslimanima u Casablanci 1985. godine, nedvosmisleno je izjavio kako kršćani i muslimani vjeruju »u istoga Boga« i da trebaju »s radošću prihvatiti svoje zajedničke vjerske vrijednosti i zahvaliti Bogu na njima«, a »s poniznošću i poštovanjem, u međusobnoj toleranciji« priznati svoje temeljne razlike, prepuštajući ih Božjem otajstvu. Takav govor Učiteljstva bio je nezamisliv prije Koncila. Vidimo, dakle, da nov povijesni kontekst utječe i na teološko promišljanje, što je poseban izazov za kršćansku teologiju religijâ. Treba također reći da postupno nastaje nova generacija muslimanskih mislilaca koji, hvala Bogu, uviđaju da je i kršćanstvo važan teološki izazov za islamsko samorazumijevanje.

Osim ovih teoloških izazova, islam nas također preispituje na razini našeg imaginarija, tj. u našoj predodžbi nas samih i svijeta u kojem živimo, pa tako i o mjestu i ulozi kršćanstva u povijesti, o identitetu današnje zapadne civilizacije i njezinih vrijednosti. Islam je, na neki način, ogledalo nas samih: u njemu možemo vidjeti odraz svojih vlastitih težnji za apsolutnošću, ali i svoje vlastite krajnosti, nedosljednosti, proturječnosti, porive za nasiljem... Antropolog René Girard govori o mimetičkom sukobu kršćanstva i islama, kojim se ove dvije religije nesvjesno oponašaju: muslimani bi rado preuzeli uspješnu ulogu

kršćanstva u ljudskoj povijesti, dok kršćani sa strahom zavide neprekidnom usponu islama u svijetu, osobito u zapadnoeuropskim društvima.

Nažalost, i jedna i druga religija još uvijek se međusobno percipiraju uglavnom na razini konkurencije, dok je krajnje vrijeme da uspostave trajne partnerske odnose kojim će moći odgovarati na mnoge zajedničke izazove suvremenog svijeta. Današnji susret kršćanstva i islama ne nosi, dakle, samo teološke ili pastoralne izazove, već i mnoge druge izazove koji su antropološke, filozofske, kulturološke, društveno-političke ili civilizacijske naravi. No, kako je i sam Benedikt XVI. puno puta ponovio, ovaj susret je nužan jer o njemu uvelike ovisi naša uzajamna budućnost.

Koliko je teško govoriti o dijalogu s islamom i muslimanima na našim prostorima u kojima je ne tako davno bjesnio rat? Je li to još uvijek prevelika prepreka ili možda nazirete trenutak u kojem će novi naraštaji potaknuti uzajamno zbližavanje?

Međureligijski dijalog, pa tako i kršćansko-muslimanski dijalog, a još više ekumenski dijalog sa Srpskom pravoslavnom crkvom na našim je prostorima uvelike opterećen politikom i neriješenim nacionalnim pitanjima. Dok je dijalog između Katoličke crkve i Islamske zajednice u Hrvatskoj na zavidnoj razini, drukčije je u Bosni i Hercegovini zbog raznih razloga. Posljednjih je dvadesetak godina došlo do pomalo umjetne »bošnjakizacije« i neprirodne »islamizacije« Bosne i Hercegovine što je u ovoj tradicionalno multietničkoj i multikonfesionalnoj zemlji zaoštrilo međusobne odnose. Također, mnoge traume vezane uz minuli rat nisu još izliječene, niti mnoge nepravde ispravljene. U ovom prilično kaotičnom kontekstu upravo bi vjerske zajednice trebale biti najpozvanije doprinosti pomirenju i izgradnji zajedničkog društva, ali za takvo što one moraju najprije nadjačati svoje nacionalne i društvene interese, što je nažalost prerijedak slučaj. Kao da je glavni smisao religioznosti u Bosni i Hercegovini postalo zbrajanje minareta i crkvenih zvonika... Opasnost instrumentaliziranja vjere u političke ili ideološke svrhe upravo je jedno od glavnih upozorenja pape Benedikta XVI. u njegovim međureligijskim govorima.

Međutim, glavni problem u Bosni i Hercegovini nije u islamu ili nekoj drugoj vjerskoj zajednici, već u nepostojanju želje za suživotom u zajedničkoj državi. Problem je, također, u preteškoj ekonomskoj situaciji koja građanima ne nudi nikakvu perspektivu za budućnost. Danas, Bosna i Hercegovina odaje dojam zemlje u kojoj je vrijeme stalo i iz koje bi svatko najradije pobjegao. Trebalo bi na političkoj razini postići opći konsenzus kojim bi se naglasili zajednički prioriteti i mobilizirali svi građanski potencijali. To je odgovornost političara, ali i svih društvenih i vjerskih institucija. Vjerujem da mladi, unatoč svim poteškoćama u kojima se nalaze, imaju sposobnosti pokrenuti pravi razvitak zemlje i unaprijediti je. Oni su uglavnom tolerantniji i manje opterećeni prošlošću, susreću jedni druge u školi, na fakultetu, po kafićima, stalo im je do sretnijeg života, a ne do neprestanog razbuktavanja nacionalnih i vjerskih strasti...

Bosna i Hercegovina zapravo je zanimljiv mikroodraz globalizacijskih paradigmi: u njoj se isprepleću svi izazovi nacionalnih, religijskih, kulturalnih i drugih identiteta i suživota u pluralnom društvu, kao i prijelaz iz tradicionalnih vrijednosti u neoliberalni poredak. Njemački teolog Karl-Josef Kuschel⁹ s pravom kaže da svojom specifičnom multikulturalnošću i multireligioznošću Bosna i Hercegovina može postati primjer Europi i svijetu. Ona to doista može, ali jedino kada svi njezini građani i vjernici budu spremni u tome aktivno i iskreno sudjelovati.

Odrasli ste i dugo živjeli u Francuskoj. Koliko drukčiji kulturni, jezični, pa i religijsko-duhovni ambijent može obogatiti našu misao?

Dakako da je moje odrastanje u Francuskoj obilježilo moju osobnost, kao i moje razumijevanje i življenje vjere. Francuska je izrazito sekularizirana zemlja, gdje je religija postavljena na marginu društva, a dominira poseban animozitet prema Katoličkoj crkvi. To je pomalo paradoksalno kada znamo da je među zapadnim zemljama Francuska *ancilla christianitatis* i da ona još uvijek odiše kršćanskom kulturom na svakom koraku. No, Katolička crkva u Francuskoj postala je gotovo anonimna zajednica, svedena, kako kažu neki sociolozi religije, na razinu »sekte«. Katolička crkva funkcionira isključivo od vlastitih prihoda, sve manje vjernika pohađa nedjeljnu euharistiju, svećenici žive u skromnim uvjetima, kršćani su medijski često izrugivani ili ignorirani, ni studij teologije nije uvršten na sveučilišta.

No, s druge strane, nakon Drugoga vatikanskog koncila u Francuskoj je izrasla mala, ali zrela katolička zajednica, liturgijski i društveno vrlo aktivna, koju je posebno pohvalio papa Benedikt XVI. tijekom svog apostolskog pohoda Parizu i Lurdu u rujnu 2008. godine. Ta je zajednica više građanskog tipa, školovana, samosvjesna, otvorena kritičkoj misli i društvenom angažmanu. Govor francuskih biskupa, premda ne dopire do šire javnosti, stalno dotiče važna društvena i druga pitanja. Francuska teologija i danas pripada među najkvalitetnije na svijetu. Postoji mnogo stručnih teoloških časopisa i katoličkih revija, teologija je multidisciplinarna i u neprestanom dijalogu sa širom akademskom i društvenom zajednicom, kreativno se dotiče svih suvremenih pitanja i pastoralno je usmjerena. Postoji također niz vrlo kvalitetnih katoličkih internetskih sadržaja. Uvjeren sam da je francuska katolička kultura svojim senzibilitetima puno bliža Hrvatima negoli germanska, talijanska ili anglosaksonska. Francuska je bila najaktivnija misionarska zemlja u 19. stoljeću, bila je i jedan od glavnih pokretača katoličke obnove između dva svjetska rata, a kolijevka je i »nove teologije« (*Nouvelle théologie*) koja je najviše doprinijela razvoju koji je doveo do Drugoga vatikanskog koncila. Iako je francuska teološka misao danas manje prisutna u hrvatskoj teologiji, vjerujem da nam ima puno toga poručiti.

⁹ Karl-Josef KUSCHEL, *Židovi – kršćani – muslimani. Podrijetlo i budućnost*, Sarajevo, Svjetlo riječi, 2011. (izv. *Juden – Christen – Muslime: Herkunft und Zukunft*, Düsseldorf, Patmos Verlag, 2007).

Nova evangelizacija treba krenuti iz župne zajednice

Ono s čim se suočio Koncil, ali što nam i dalje ostaje izazovom, jest kako navještaj Crkve učiniti nanovo životnim, bliskim čovjeku i time poruku evanđelja i bogatstvo kršćanske predaje inkulturirati u konkretne prilike i poteškoće s kojima se Crkva susreće, osobito u Europi. To bi trebalo biti i djelo nove evangelizacije koju je snažno isticao Ivan Pavao II., ali i sadašnji papa Benedikt XVI.

Inkulturacija kršćanske vjere jedno je od najzanimljivijih, ali i najkompleksnijih crkveno-teoloških pitanja. Zapravo se danas, u kontekstu nove evangelizacije, sve više govori o »reinkulturaciji« kršćanske vjere, osobito u zapadnoeuropskim »postkršćanskim« društvima u kojima je kršćanstvo postalo »ekskulturirano«, tj. izdvojeno iz javnog i svakodnevnog života. Već je papa Pavao VI. u apostolskom nagovoru *Evangelii nuntiandi* (1975.) s pravom upozorio da je rascjep između evanđelja i kulture drama našega vremena. Nažalost, sama Crkva nosi dio odgovornosti što je došlo do takve situacije.

Nova evangelizacija pretpostavlja stoga neka temeljna pitanja: Što propovijedamo i kako to činimo? Kome se obraćamo? Kako mi sami navještaj ostvarujemo kao pojedinci i kao zajednica? Pavao VI. u istom nagovoru kaže da suvremeni čovjek radije sluša svjedoke nego učitelje i da samo evangeliziran čovjek može početi evangelizirati druge. Današnji čovjek traži ponajprije iskustvo vjere, a to iskustvo ne možemo posvjedočiti ni prenijeti ako ga sami nemamo. Nov govor ili navještaj vjere treba zato poći od obnovljenog iskustva vjere. Isto tako, evangelizaciju treba shvatiti kao trajan postupak koji uključuje cjeloživotni rast u vjeri. U tom postupku, kako piše *Evangelii nuntiandi*, i Crkva navjestiteljica evangelizira samu sebe. Ivan Pavao II. i Benedikt XVI. dali su različite naglaske novoj evangelizaciji, ali uvijek u duhu koncilske obnove.

Međutim, nova evangelizacija danas treba krenuti iz župne zajednice, posebno iz liturgijskog zajedništva. Liturgija, osobito sveta euharistija, temeljni je izvor iz kojeg crpimo i hranimo svoje specifično kršćansko duhovno, ali i antropološko iskustvo. Zato je potrebno kvalitetnije osmišljavati naše liturgijske susrete, kako bi iz ljepote i dostojanstva liturgijskog slavlja proizišlo naše konkretno življenje i razumijevanje vjere. U tome je liturgija teološko mjesto *par excellence*: kroz obred, na simboličnoj, misaonoj i molitvenoj razini, ona izriče i posreduje središnje otajstvo kršćanske vjere; slavljenjem spomen-čina Isusove muke, smrti i uskrsnuća ona reaktualizira spasenjsku dimenziju Božje objave i ostvaruje uzajamni susret Boga i čovjeka. Liturgija, dakle, uključuje Božji govor čovjeku i čovjekov govor Bogu, ona je Božje svjedočanstvo okupljenoj zajednici i svjedočanstvo zajednice Bogu i ovom svijetu. Iz produbljenog iskustva vjere u liturgiji i trajnoj katehezi, sasvim će prirodno proizaći i uvjerljiviji navještaj.

Zatim je važno, također na razini župa, onda i biskupija i cjelokupne Crkve, ostvariti kreativniju suradnju između klerika i laika koja će znati optimalno iskoristiti potencijale jednih i drugih u njihovim vlastitim pozivima. Župa bi

trebala postati svojevrsna platforma različitih duhovnih, karitativnih, kulturnih i društvenih zbivanja u kojem će suvremeni čovjek moći pronaći kvalitetan sadržaj koji će ga ispuniti, a to je moguće samo uz prisnu suradnju svećenika i laika. Nova evangelizacija ovisi o vitalnosti župne zajednice.

Napokon, moramo se osloboditi mita »kršćanskog svijeta« i logike velikih brojeva. Biblija nas uči paradigmatima malenosti, poniznosti, skrovitosti, uskih putova, paradoksima umirućeg sjemena koji rađa nov život. Novozavjetnom Bogu nije važno samo stado, već nadalje izgubljena ovca, izgubljeni sin, onaj na margini čije smo srce, tj. njegovo vječno određenje, pozvani dotaknuti. Nalazimo se, dakle, u novom vremenu koje nameće nove oblike kršćanskog življenja i svjedočenja. Budućnost je neizvjesna, ali vjerujem da nam dragi Bog priprema mnogo lijepih iznenađenja.

Koliko možemo učiti, primjerice, od Crkve u Južnoj Americi ili u brojnim afričkim ili azijskim zemljama, koje su se hrabro suočile s izazovima pa danas postaju obogaćenje i sveopćoj Crkvi svojim brojnim duhovnim zvanjima, idejama i projektima u koje ugrađuju svjež i poletan duh? Nazire li se trenutak kada ćemo morati mnogo više slušati glas njihovih crkvenih dostojanstvenika i teologa?

U misijskom pogledu paradoksalno je da kršćanstvo vjerojatno nikada nije bilo u većoj društvenoj, kulturalnoj i epistemološkoj krizi, a broj kršćana u svijetu nikada nije bio veći nego danas. No, demografski rast kršćana, nažalost, ne događa se u Europi, već na drugim kontinentima koja su se s kršćanstvom susrela tek zadnjih nekoliko stoljeća. S obzirom na to da je riječ uglavnom o ekonomski i socijalno siromašnijim zemljama, na kontinentima koje ste spomenuli, ponekad se govori da je Crkva budućnosti »Crkva Trećega svijeta«.

Ove crkve svojim kulturalnim, društvenim i pastoralnim specifičnostima, na najljepši način svjedoče o katolicitetu, odnosno univerzalnosti Katoličke crkve. Te su Crkve još uvijek u evanđeoskom poletu, manje su opterećene tradicijom i prošlošću, ponekad su još uvijek vrlo marginalne, kao na Dalekom istoku, primjerice u Kini. Kršćanstvo su prepoznale kao privlačnu alternativu svojim društvenim i životnim problemima, a ponekad su njihovi biskupi i svećenici izravno uključeni u borbu protiv društvenih nepravdi, političke korupcije ili nekih oblika totalitarizama. Uz ove zemlje povezane su tzv. kontekstualne teologije, teologije koje kršćansko i crkveno poslanje nastoje osmisлити polazeći od vlastitog društvenog, političkog i kulturalnog podneblja. Uz poznatu južnoameričku teologiju oslobođenja, danas se sve više čuje glas afričkih i azijskih teologija, koji traže vlastite misijske modele i nude ponekad originalna rješenja.

Sve u svemu, crkve na drugim kontinentima pokazuju da katolička vjera može još uvijek biti živa i privlačna te uključena u konkretan život. One također svjedoče da se na katoličanstvo ne može više gledati isključivo na rimocentričan način. No, ove Crkve nisu bez poteškoća: ponekad su obraćenja, osobito crkvena zvanja, više uvjetovana socijalnim negoli duhovnim motivima; nerijet-

ko slabije razumiju europske korijene kršćanstva i teže prihvaćaju neke običaje koji su vezani uz zapadnu civilizaciju, pa i onda kad je riječ o nekim crkvenim propisima. Na primjer, poznato je da bi mnogi afrički svećenici rado htjeli da se ukine obvezatni celibat jer ga smatraju nespojivim sa svojom kulturom.

Crkva budućnosti morat će voditi računa o svojim kulturalnim različitostima. To neće uvijek biti jednostavno jer je kršćanstvo ipak najviše vezano uz europsku povijest i tradiciju koju čine semitska duhovnost, helenistički *ratio* i latinsko društveno-pravno uređenje. No, s vremenom će se situacija iskristalizirati i doći će dan kada nikome neće više biti čudno ako domorodni Afrikanac, Brazilac ili Japanac bude izabran za Petrova nasljednika. Tada će on općoj Crkvi djelomično predati i iskustva vlastite Crkve.

Suodgovornost klera i laika u poslanju Crkve

Kakav bi doprinos novoj evangelizaciji i Crkvi mogli dati redovnici, a kakav laici? Čini se da nam teško iz glave izlazi piramidalni ustroj Crkve po kojemu se uz pojam katoličanstvo najprije veže hijerarhiju, biskupe, kardinale i papu, iako nam Koncil poručuje da takav ustroj pripada prošlosti jer smo svi jednaki po krsnom dostojanstvu...

Kada Koncil govori o Crkvi kao *zajedništvu* to pretpostavlja da se ravnopravnije artikuliraju odnosi između različitih crkvenih zvanja, službi i poslanja. Mjesto i uloga vjernika laika u Crkvi ključno je pitanje nove evangelizacije koje još uvijek nije razriješeno. Koncilski dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*,¹⁰ u broju 21, doslovno kaže:

»Crkva nije pravo utemeljena, ne živi punim životom niti je savršen znak Krista među ljudima, ako s hijerarhijom ne postoji i ne djeluje laikat u pravom smislu. Bez djelatne prisutnosti laika evanđelje se ne može duboko utisnuti u duh, život i rad nekog naroda.«

Specifičnost vjernika laika, prema tom dekretu, jest u tome što »pripadaju potpuno u istih mah i narodu Božjem i građanskom društvu.« Postkoncilaska teologija laikata u različitim je crkvenim dokumentima napisala vrlo lijepe stranice, ali konkretna crkvena praksa u većini slučajeva još je daleko od njihova ostvarivanja.

Naše je razumijevanje Crkve još uvijek pretežito klerocentrično: svećeništvo i redovništvo postavlja se kao ideal kršćanskog života, a na vjernike svjetovnjake gleda se gotovo kao na »prikrajak« Crkve. Takvo shvaćanje Crkve ima svoje povijesno obrazloženje, ali nije biblijski utemeljeno niti je pastoralno danas održivo. Drugi vatikanski koncil na neizravan nas način upravo poziva da deklerikaliziramo svoje razumijevanje Crkve: ona je »narod Božji«, zajednica

¹⁰ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti...*, 507-584.

vjernika koji dijele jednako krsno dostojanstvo, a razlikuju se po svojim pozivima i službama; svi vjernici imaju udioništvo u proročkoj, svećeničkoj i kraljevskoj Kristovoj službi. Već je sveti Pavao lijepo govorio o Crkvi kao o Tijelu Kristovu čiji su svi udovi nužni (usp. 1 Kor 12, 12-30). To su ozbiljne tvrdnje.

Nažalost, u povijesti Crkve vjernicima laicima učinjena je velika nepravda: da bi učvrstio vlastiti autoritet, kler je postupno sveo laike na vjernike drugog reda. To je jedan od razloga što nikada nije došlo do stvarne evangelizacije unutar same Crkve jer se tijekom stoljeća Crkva kroz klerički stalež pretvorila u instituciju koja se često udaljila od svijeta i konkretnog čovjeka.

Danas se u pastoralnoj teologiji jasno ističe da treba izaći iz tog zaostalog dualizma kler-laik. Potrebno je osvijestiti da su i jedni i drugi najprije kršćani, braća i sestre po krštenju koji svaki u svom vlastitom životnom pozivu slijede Isusa Krista. Koncil, kao i sadašnji Papa, naglašava suodgovornost svećenika i laika za Crkvu. Zanimljivo je kako su laici, ulazeći sve više u studij teologije posljednjih četrdesetak godina, pomalo uzdrмали ustaljenu »kleričku teologiju« i potaknuli da se ozbiljnije promisli udioništvo svih vjernika u životu i poslanju Crkve.

U današnjem sekulariziranom kršćanstvu, teolozi laici možda mogu najbolje doprinijeti razvoju »teologije svijeta«, u duhu koncilske konstitucije *Gaudium et spes*, jer oni u tom svijetu žive i promišljaju ga na teološki način. Ekleziolog Maurice Vidal lijepo kaže da bi većim sudjelovanjem u životu i službama Crkve vjernici laici mogli, s jedne strane, u Crkvu unijeti bogatstva vlastitog životnog iskustva do kojih svećenik po naravi svog poziva ne može doprijeti, a s druge strane, rasteretili bi svećenika i omogućili mu da se više posveti svom primarnom pozivu, koji je prije svega duhovne naravi. No, za takvo što potrebna je najprije kod jednih i kod drugih korjenita promjena mentaliteta, nov odnos i način komuniciranja, uzajamna podrška i suradnja.

Što se tiče redovnika i redovnica, oni doista čine, kako podsjeća apostolska pobudnica *Vita consecrata*, eshatološki znak Crkvi i ovome svijetu jer je njihov život, na neki način, anticipacija budućega kraljevstva. Život po zavjetima čistoće, siromaštva i poslušnosti pokazuje prave *kontra-vrijednosti* suvremenom svijetu, obuzetom materijalizmom i hedonizmom. Redovništvo također najbolje svjedoči o bogatstvu različitih duhovnih tradicija unutar Crkve i kršćanstva.

Međutim, činjenica je da se danas, barem na Zapadu, redovnici sve više nalaze u svojevrstnoj krizi identiteta. Njihovo poslanje postaje pomalo anakrono: većina redovničkih redova, družbi ili kongregacija nastala je od srednjeg vijeka naovamo, u društvenim, kulturalnim, religioznim i psihološkim prilikama koje se uvelike razlikuju od današnjih. Pitanje je znaju li današnje redovničke zajednice odgovoriti na potrebe suvremenog društva jednako kreativno kao što su to učinile u vrijeme svoga nastanka? Ili su se pretvorile u pasivne čuvarice baštine i zidina? Nakon Drugoga vatikanskog koncila u nekim su zemljama nastali zanimljivi pokušaji osmišljavanja novih oblika redovničkog apostolata.

S druge strane, redovništvo u sebi nosi trajne vrijednosti, kao što su jednostavnost, pristupačnost, solidarnost. Redovnici bi danas trebali više surađivati s vjernicima laicima. Trebali bi odvažnije otvoriti samostanska vrata, organizirati duhovne vježbe različitih profila, svoje često predivne samostane pretvoriti u duhovne oaze koje će u svakodnevnoj strci današnjeg života čovjeku pružiti prostor za sabranost i susret s Bogom. Slijedeći svoje vlastite karizme, redovnici bi također mogli puno doprinijeti u konkretnom društvenom životu, osobito u brizi za siromašne i odbačene, starije i nemoćne, ali i na području kulture, odgoja i obrazovanja, ekologije, međureligijskog dijaloga.

Znam da sve to nije jednostavno kad kronično nedostaju redovnička zvanja. No, redovništvo po svojoj naravi nosi u sebi nešto radikalno, što uznemiruje, a ujedno privlači jer nudi drukčiji način života i svjedoči o humanijim vrijednostima. Možda bi upravo na takvim postavkama trebalo danas graditi redovničko poslanje. U svakom slučaju, nova evangelizacija mora biti djelo cijele Crkve, i svećenika i redovnika i laika.

Što na kraju našega razgovora možete istaknuti kao srž Papina pohoda koji se zbilo prošle godine u Zagrebu? Ne pokazuje li Benedikt XVI. kao vrstan poznavatelj Crkve, njenih gibanja i potreba, kako ozbiljno računa na doprinos Hrvatske u izgradnji bolje i evanđeoskije budućnosti čovjeka i društva u Europi?

Unatoč pesimističnim najavama, posjet pape Benedikta XVI. protekao je iznad svih očekivanja. Cijeli pohod bio je iznimno dobro organiziran dašak je nade i ohrabrenja cijeloj Hrvatskoj. Kao i svakoga, dojmio me se Papin susret s mladima na Trgu bana Jelačića koji je bio prožet iskrenim veseljem i dubokom molitvom. Očekivao sam više od Papina govora u Hrvatskom narodnom kazalištu, iako je tema o savjesti bila dobro pogođena za hrvatske društvene, političke i gospodarske neprilike. Čini mi se da je najodvažniji Papin govor bio onaj za vrijeme molitve Večernje s klerom i redovnicima u zagrebačkoj katedrali, kada je Crkvu pozvao da bude moralna savjest društva i katolike da budu dosljedni vjernici na svim područjima života. Međutim, još uvijek ostaje nejasan stvaran razlog Papina dolaska: je li povod doista bila proslava Godine obitelji ili je pravi razlog bio političke naravi, motiviran od tadašnje vladajuće stranke u kontekstu predizborne kampanje i referendumu za ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju? Sve u svemu, bilo bi dobro da već učestali Papini dolasci u Hrvatsku ili Bosnu i Hercegovinu ne budu samo prilika za mahanje, nego i poticaj da se trajnije založimo za kvalitetu svog kršćanstva.

Benedikt XVI. dobro poznaje Hrvate i Hrvatsku, a kao poglavar Katoličke crkve, kao i njegov blagopokojni prethodnik, nikada našu zemlju nije odvajao od zajednice europskih naroda. Hrvatska ima snažan katolički identitet i kulturu, kojom na vlastit način može posvjedočiti o kršćanskoj baštini Europe. No, dosadašnja hrvatska politička vodstva nisu pokazala da im je iskreno stalo do promicanja kršćanskih vrijednosti. Sa svoje strane, Katolička crkva zbog raznoraznih razloga sve više gubi svoj utjecaj na hrvatsko društvo, pa je objektivno

pitanje kako ona stvarno može doprinijeti europskim društvima i Crkvama. Držim da ne treba odveć očekivati, nego djelovati tu gdje jesmo. Hrvatskoj su još uvijek potrebne duboke moralne i duhovne preobrazbe. Budemo li ih kao kršćani uspješno ostvarili u našoj zemlji, bit ćemo tada vjerodostojan primjer i Europi.

.....

Zaključak

Odgovori Tomislava Kovača smjeraju k još zauzetijoj recepciji Koncila. Smjernice Drugoga vatikanskog koncila od kršćana traže odgovornu vjeru koja proizlazi iz slobode i osobnog uvjerenja te je angažirana u konkretnom životu. Nezamjenjivo mjesto na putu vjere pripada liturgiji koja po ljepoti i dostojanstvu slavlja daje jasne smjernice za konkretno življenje. Liturgijsko i katehetsko iskustvo trebaju oblikovati novu evangelizaciju iz koje će proizaći uvjerljiviji navještaj. U tom projektu ključnu ulogu imaju vjernici laici čiji se doprinos mora ojačati i tako težiti deklerikaliziranom razumijevanju Crkve. Koncil svoju otvorenost ističe i u odnosu prema drugim religijama, osobito islamu, koji ispituje predodžbu nas samih i svijeta u kojem živimo, kako kaže Kovač. U razvoju koncilske misli, pored laika, osobito važno mjesto pripada redovnicima od kojih se traži hrabrost i kreativnost u suočavanju s potrebama našega vremena. U koncilskoj recepciji svoj doprinos treba dati i Hrvatska koja na vlastiti način treba svjedočiti o kršćanskoj baštini Europe.

Kovač hrabro progovara o izazovima koje pred nas stavlja Koncil, ne zaboravljajući da su učinjeni mnogi pomaci u misli kao i u djelovanju. Vizija Crkve, prema njemu, treba biti kreativna i ispunjena povjerenjem prema budućnosti i čovječanstvu. Koncil poziva udove Crkve na evanđeosku hrabrost i odvažnost da s povjerenjem i nadom promatra događaje oko sebe, ne zaboravljajući se djelatno zauzeti i sudjelovati u izgradnji svijeta. Stoga i dalje vrijedi misao današnjega pape Benedikta XVI. koju je izrekao još kao profesor:

»Konačna odluka o povijesnoj vrijednosti Drugoga vatikanskog koncila ovisi o tomu hoće li ljudi u samima sebi uspješno ostvariti dramu odjeljivanja pljeve od pšenice...«¹¹

Ukoliko ta drama doživi plodan ishod, u čemu neizostavnu važnost ima svijest o zajedništvu u kojemu prepoznajemo sebe i druge te ono što nam je učiniti možemo očekivati da će na njivi Crkve izrasti još mnogi blagorodni i ljekoviti plodovi na dobrobit čovjeka.

¹¹ Joseph RATZINGER, *Teološki nauk o principima. Elementi fundamentalne teologije*, Rijeka, Ex Libris, 2010, 438.